

Integrimi ekonomik dhe tregtar midis Shqipërisë dhe Kosovës

Përmbledhje e gjetjeve të studimit

I. Hyrje: Konteksti dhe qëllimi i projektit

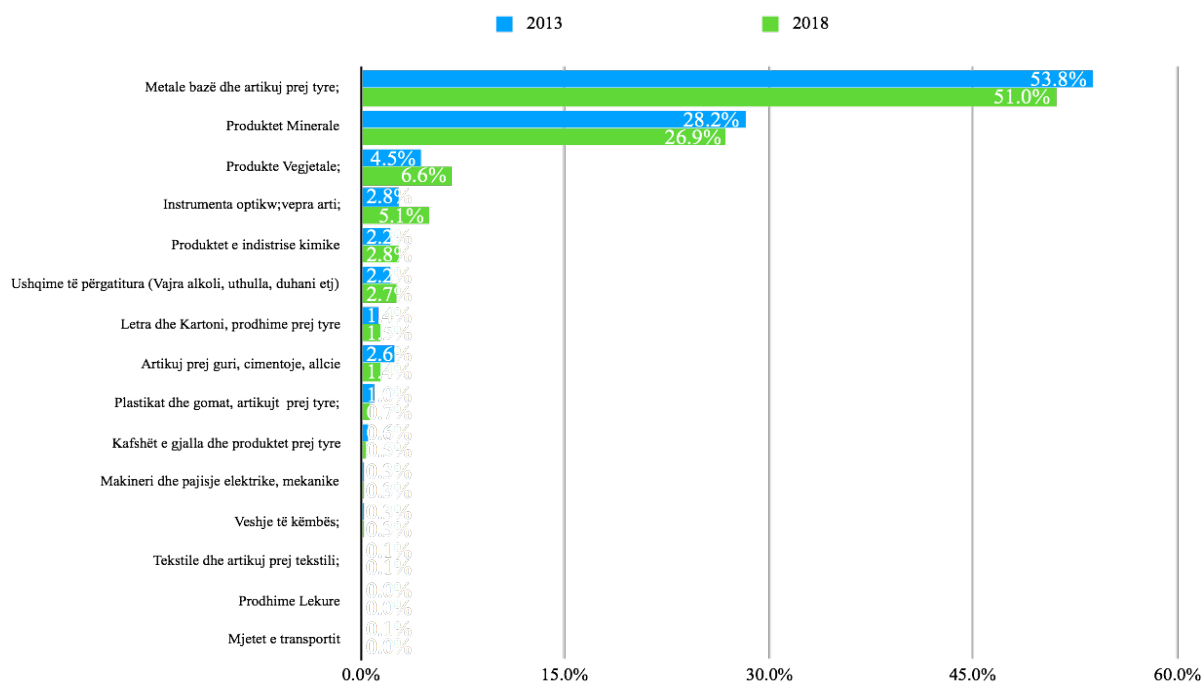
Qendra Shqiptare për Konkureshmërinë dhe Tregtinë Ndërkombëtare (ACIT), me mbështetjen e Fondacionit për Shoqërinë e Hapur në Shqipëri (OSFA), ka ndërmarrë një projekt mbi integrimin e ekonomive të dy vendeve, Shqipëri dhe Kosovë, me fokus analizë dhe studimin e pengesave dhe potencialeve. Projekti ka për qëllim informimin dhe ndërgjegjësimin e aktorëve politikë e institucionalë dhe po ashtu të sektorit privat lidhur me përfitimet e shfrytëzimit të potencialit ekonomik përmes rritjes së shkëmbimeve tregtare Shqipëri-Kosovë. Për më tepër, synohet edhe nxitja e një debati gjithëpërfshirës të bazuar në fakte dhe analiza përtej retorikës politike. Në bashkëpunim me partnerët nga Kosova (Riinvest dhe GAP), të cilët po kryejnë të njëjtin studim parë nga këndvështrimi i Kosovës, në përfundim do të dalim me një sërë konkluzionesh dhe rekomandimesh të përbashkëta për politikëbërësit e të dy vendeve, me synim lehtësimin dhe zhvillimin e mëtejshëm të integritimit ekonomik dhe tregtar.

Shqipëria dhe Kosova janë dy ekonomi të vogla ne rajon. Problemi i ekonomive të vogla është pamundësia e arritjes së ekonomisë së shkallës dhe për pasojë, kostot e operimit të sipërmarrjeve mbeten të larta. Numri i kufizuar i operatorëve të tregut bën që kostot për njësi të prodhimit dhe të shërbimit të jenë të larta dhe për pasojë mirëqenia e konsumatorëve të dëmtohet. Kosova dhe Shqipëria përveç se ndajnë aspekte të përbashkëta historike dhe kombëtare, janë edhe dy partnerë të rëndësishëm tregtarë. Kosova dhe Shqipëria janë nënshkruese të Marrëveshjes për Tregti të Lirë të Evropës Qendrore (CEFTA) me anë të së cilës kanë eliminuar tarifatat doganore. Përveç kësaj marrëveshje rajonale tregtare, Kosova dhe Shqipëria kanë nënshkruar edhe një sërë marrëveshjesh bilaterale në fushën e tregtisë. Megjithatë, për shkak të barrierave tregtare në mes dy vendeve, potencialet për shkëmbime tregtare ende mbesin të pashfrytëzuara. Përkrah kësaj, midis dy vendeve ka ende barriera jo-tarifore të konsiderueshme. Këto masa kanë ndikim negativ në shkëmbimet tregtare veçanërisht në eksportet e shteteve në zhvillim. Kjo për arsye se rrisin koston e prodhimit dhe kjo bëhet pengesë për eksport me theks tek bizneset e vogla. Pengesat jo-tarifore qofshin ato sanitare apo fito-sanitare ulin volumin e eksportit si dhe numrin e firmave eksportuese. Gjithashtu, barrierat rrisin mundësinë që një kompani ta braktisë një treg eksportues. Në anën tjetër, për ata që vazhdojnë të eksportojnë çmimi, i produkteve të tyre rritet duke i bërë ata më pak kompetitive. Ky projekt synon që t'i identifikojë potencialet e pashfrytëzuara për shkëmbimet tregtare si dhe pengesat të cilat ndikojnë në mosshfrytëzimin e këtij potenciali.

II. Analiza tregtare dhe potencialet

Shkëmbimet tregtare Shqipëri-Kosovë janë intensifikuar ndjeshëm dhe janë rritur me norma vjetore të larta gjatë këtij 5-vjecari. Zhvillimi ekonomik i dy vendeve i ri-kthyer në norma positive rritje, angazhimi politik dhe institucional dy-palësh si dhe forcimi i integritimit dhe shkëmbimeve ekonomike rajonale në kuadër të CEFTA-s kanë ndikuar ritmin pozitiv të bashëkpunimit ekonomik mes dy vendeve.

Volumi i shkëmbimeve tregtare gjatë 2018, në vlerën 36,000 mln Lekë (295 Mln EUR) përfaqëson 3.8% të volumit tregtar të Shqipërisë, ndërkohë që norma mesatare e rritjes së shkëmbimeve tregtare mes dy vendeve për këtë 5-vjecar vlerësohet në 11%. Pjesën më të madhe të shkëmbimeve tregtare mes dy vendeve e zënë eksportet e Shqipërisë drejt Kosovës, të cilat përfaqësojnë 75% të volumit tregtar në 2018, në vlerë prej 27,093 Mln Leke (222 Mln EUR). Importet e Shqipërisë nga Kosova vlerësohen në 8,909 mln Lekë, ato raportohen të jenë 3 herë më të ulëta se eksportet, duke krijuar një bilanc pozitiv tregtar. Eksportet ngelen me dinamikë dhe volatilitet më të lartë nga viti në vit krahasuar me importet. Grafiku tregon produktet më të eksportuara në Kosovë.

Importet kryesore të Shqipërisë nga Kosova përfaqësohen nga metalet të cilat sillen në Shqipëri për ri-përpunim (skrap hekuri dhe alumini përgjithësisht). Ky element importi është një formë e tregtisë ndër-sektoriale, pasi metalet mbasi përpunohen eksportohen Kosovë, si shufra hekuri, profile dhe forma të tjera të metaleve të përpunuara të vlefshme për sektorin e ndërtimit. Kjo kategori importesh ka humbur rëndësi në strukturën e importeve duke i lënë hapësirë importeve të produkteve me vlerë të shtuar dhe përpunim në Kosovë si psh ushqime të përgatitura, produkte vegjetale, prodhime prej plastike dhe gome si dhe letre e kartoni.

Shkëmbimet ekonomike mes dy vendeve janë shumë më të gjëra se flukset tregtare. Ato shtrihen në shkëmbime ekonomike në industrinë e turizmit, shërbimeve financiare dhe të tregut të sigurimeve, shërmie në fushën e arsimit dhe teknologjisë, transportit apo telekomunikacionit.

Vetëm gjatë 2018, Investimet e huaja direkte që origjinojnë nga Shqipëria drejt Kosovës u vlerësuan në 22.3 mln Euro, duke renditur Shqipërinë ndër investitorët më të rëndësishëm për Kosovën. Investimet e huaja direkte të Shqipërisë në Kosovë përfaqësojnë 9% të totalit të investimeve direkte.

Një rëndësi të vecantë për shkëmbimet ekonomike mes dy vendeve mbeten dhe ato në fushën e turizmit. Vizitorët që hyjnë në Shqipëri nga Kosova, për pushime apo turizëm, përfaqësojnë mbi 1/3 e vizitorëve të huaj në Shqipëri. Ky raport është mjaft i qëndrueshëm dhe mbetet një nga aktorët kryesore dhe mbështetës të zhvillimit të turizmit në Shqipëri.

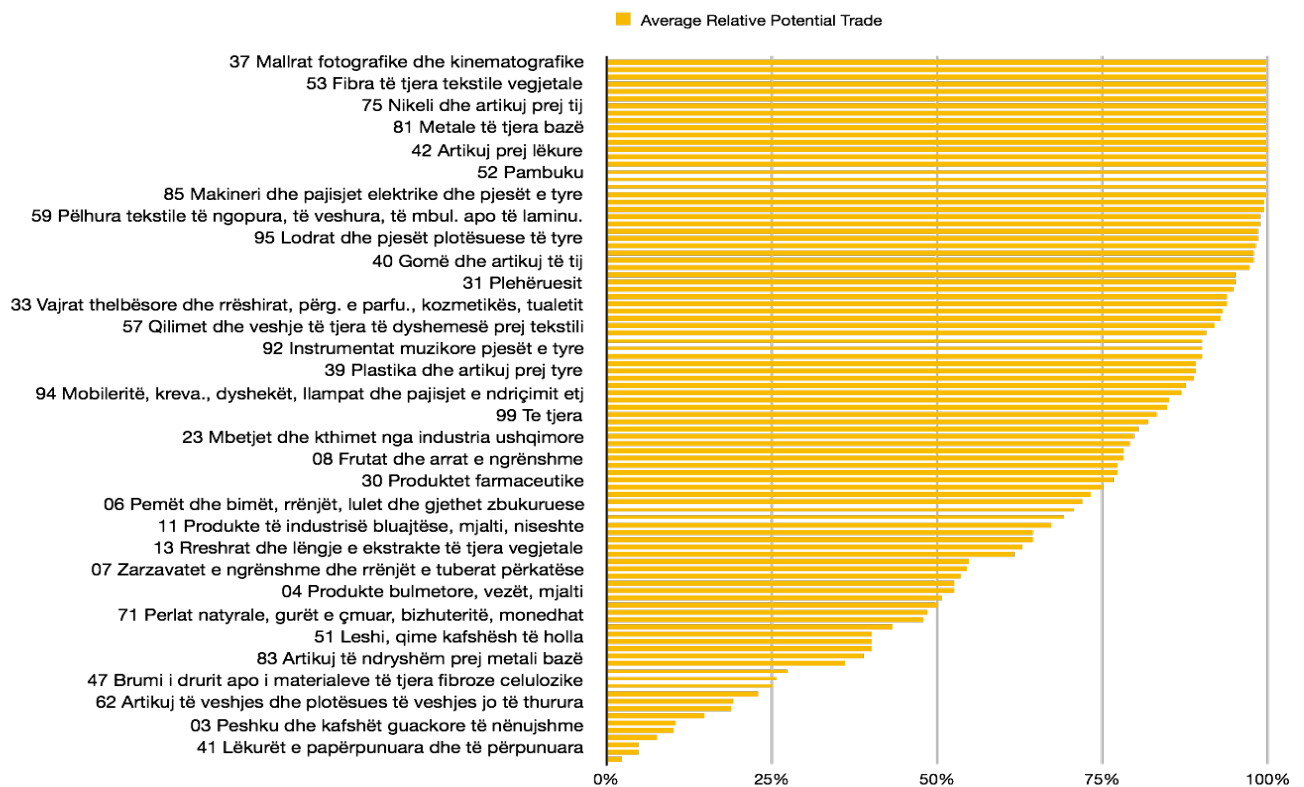
Avantazhet krahasuese

Nga analiza statistikore dhe ekonometrike, sektorët që raportohen të kenë avantazhe krahasues e që përfaqësojnë një potencial eksportues të ekonomive për tu shfrytëzuar janë: Produkte të industrisë bluajtëse (mielli, malti, dhe gjithë llojet e drithërave të bluajtura), që kanë edhe indeksin më të lartë krahasues, ndjekur nga mbetjet të industrisë ushqimore që eksportohen për ri-përdorim nga industri të tjera si ajo e rritjes së kafshëve.

Grupi i dytë i sektorëve të analizuar që ka qëndrueshmëri të avantazhit krahasues përbëhet nga punimet artizanale si qilimat e endur, punimet e drurit për bastunë si dhe prodhimet e qelqit. Këta janë sektorë me fluks modest kur krahasohen me volumin total të eksporteve shqiptare, por pavarësisht kësaj janë produkte që ndihmojnë mirëqënien e familjes duke gjeneruar të ardhura për artizanët dhe ndihmuar bizneset e vogla familjare. Dy sektorë të rëndësishëm me avantazhe të ndjeshme krahasuese ngelen edhe industria e përpunimit dhe prodhimit të mallrave prej plastikës dhe gomës si dhe përpunimi i skrapit në produkte të gizës dhe celikut. Prodhime të industrisë kimike që përdoren në pastrim si dhe ato të industrisë ushqimore (përgjithësisht prodhimin e pijeve) rezultojnë gjithashtu sektorë me avantazhe krahasuese të dallueshme. Sektorë të tjerë të rëndësishëm për sa i përket avantazheve krahasuese që ka Shqipëria renditen agro-ushqimet, duke përfshirë prodhime nga drithërat dhe ëmbëlsirat, përgatitje prej zarzavateve dhe fturave, produkte bulmetore, mjalti dhe veza; industria e prodhimeve kimike si plehëruesit e tokës, produkte farmaceutike, mobilerija dhe prodhime prej letre e kartoni, librat, revistat, etj. Gjithashtu, materiale ndërtimi, prodhime metalike për ndërtim (psh prodhime prej aluminit apo celikut) vazhdojnë të ngelen në listën e produkteve me avantazhe krahasuese për Shqipërinë.

Ndër sektorët që kanë indicie për specializim dhe integrim të zinxhirit të vlerës nëpërmjet shkëmbimeve ndër-sektoriale paraqiten agro-ushqimi, krijimi i produkteve ushqimore (embëlsira) duke shkëmbyer lëndët e para si miellin, fruta, zarzavate etj. Në të njëjtën formë viher re një integrim i zinxhirit të vlerës në disa nga nën-sektorët e prodhimit të kimikateve që përdoren në kosmetikë apo në pastrim. Prodhimi i artikujve të paketimit nga plastika dhe letra, shkëmbimi i lëndëve të drurit dhe mobilierisë duken gjithashtu shkëmbime tregtare të natyrës ndër-sektoriale. Së fundmi në këtë hartëzim të sektorëve të ndërlidhur shfaqet dhe prodhimi i artikujve prej gize dhe celiku, i cili bazohet tek importi i lëndëve të para nga Kosova (skrapit) dhe eksportimi i artikujve të përfunduar.

Potencialet më të larta për rritjen e volumit të eksporteve vlerësohen të jenë mes sektorëve të tregëtimit të produkteve teksktilë të endura qofshin pëlhura, qilima apo dhe produkte të tjera (seksionet 53,52,59, 57), metalet bazë (75, 81) prodhime prej lëkure, makineri e pajisje, prodhime të inditrisë kimike (31, 33, 30), produkte të mobilerisë, prodhime të plastikës dhe gomës, si dhe një sërë produktesh të agro-indutrisë (23, 08, 06, 11, 07). Disa nga sektorët ku potencialet vlerësohen modeste janë prodhimet prej metali, prodhimet e lëkurës, prodhimet e detit (peshku), veshjet si dhe druri i përpunuar.

III. Marrëveshjet dypalëshe dhe pengesat e raportuara

Marrdhëniet ekonomike dhe tregtare midis Shqipërisë dhe Kosovës janë të kornizuara si nga angazhimet e përbashkëta që kemi ndërmarrë në kuadër të CEFTA, por edhe nga një numër gjithnjë në rritje marrëveshjesh bilaterale që janë nënshkruar që prej vitit 2003, dhe që kanë marrë një hov më të madh pas shpalljes së pavarësisë së Kosovës në vitin 2008 (raportohen gjithsej rreth 50 të tilla).

Ndërsa liberalizimi i tarifave doganore është arritur relativisht shpejt, problematike në shkëmbimet tregtare mes dy vendeve mbeten barrierat jotarifore dhe ato teknike. Ato kanë qenë dhe burime të konflikteve tregtare midis dy vendeve tona dhe kanë tërhequr shpesh herë vëmendjen e opinionit publik. Në shumicën e rasteve, rezultojnë se në thelb konfliktet nuk janë krijuar nga masa diskriminuese të zbatuara ekskluzivisht ndaj njëri-tjetrit, por ato janë zbatuar me të gjithë vendeve të tjera. Për shembull, vendosja e akcizës së diferencuar nga Shqipëria mbi prodhimet alkoolike (birrë, verë) për prodhuesit me kapacitet mbi 1 milion litër, në thelb synon të mbrojë prodhuesit vendas të cilët janë përgjithësisht më të vegjël se prodhuesit e huaj,

prej të cilëve importohen sasira të mëdha në Shqipëri. Por, kjo masë e cila aplikohet nga Shqipëria ndaj të gjithë importeve të këtyre produkteve nga jashtë vendit, preku edhe tre subjekte prodhuese nga Kosova të cilët disponin kapacitete prodhuese mbi 1 milion litër në vit. Duhet theksuar se praktika e aplikimit të një akcize të diferencuar për prodhuesit e vegjël është në linjë me praktikën e vendeve të BE-së.

Marrëdhëniet me konflikte kulmuan në vitin 2013, kur u përfshinë edhe autoritetet shtetërore të dy vendeve. Për herë të parë që nga viti 1999, marrëdhëniet tregtare shënuan rënie në atë vit, për shkak se, bllokimi i qumështit shqiptar në tregjet e Kosovës u ndoq me bllokimin nga pala shqiptare të importit të mishit dhe të miellit nga Kosova. Më tej, konflikti vijoi nga pala e Kosovës me bllokimin e materialeve të ndërtimit. Gjatë verës së vitit 2013, qeveria e Kosovës zhvendosi pikat e zhdoganimit të mallrave, duke krijuar probleme për eksportuesit shqiptarë. Nga pala e Shqipërisë janë zbatuar një pjesë e marrëveshjeve, si psh. mbi mbrojtjen dhe nxitjen e investimeve të ndërsjellta, mbi standardizimin, metrologjinë, pikat e përbashkëta të kalimit kufitar, detyrimin e njohjes dypalëshe të certifikatave të produkteve shtazore dhe jo sta etj. mbeten ende disa marrëveshje ku zbatimi nuk është plotësuar sidomos në kuadër të infrastrukturës, sigurisë ushqimore, rregulli i trajtimit kombëtar mbi sistemin e transaksioneve, etj. Në kuadër të marrëveshjeve dypalëshe, porti i Durrësit dhe Porto Romano janë funksionale si pika doganore të Kosovës. Megjithatë janë disa problematika të evidentuara që lidhen me certifikimin e kontrollit ushqimor. Kjo ka sjellë probleme në funksionimin e plotë të kësaj pike. Nga pikëpamja e marrëveshjeve, një problem tjetër është zbatimi i rregullave të origjinës. Të gjithë vendet e CEFTA, përvec Kosovës, janë nënshkruese dhe zbatuese të Marrëveshjes Rajonale Pan Euro-Mesdhetare (PEM). Mungesa e kësaj marrëveshje mund të ketë ndikime në kumulimin e mallrave me destinacion vendet jashtë zonës së Bashkimit Europian, veçanërisht me vendet e EFTA's. Ky problem ka krijuar vështirësi në lëshimin e Çertifikatës Euro 1.

Përmbledhje e opinionëve të sipërmarrësve mbi barrierat mes Shqipërisë dhe Kosovës

- Republika e Kosovës shfaq problemin e pabarazisë në trajtimin doganor në pikat e saj të kalimit të kufirit. Mallrat dhe shërbimet e ofruara nga territori i Republikës së Serbisë trajtohen në mënyrë preferenciale, nuk paguajnë detyrimet e sakta doganore, duke konkurruar padrejtësisht produktet dhe shërbimet shqiptare. Në fushën e materialeve të ricikluara, psh, produktet serbe janë nga 16- 25 % më të lira, pikërisht për këtë arsye. Për shkak të konkurrencës së pandershme nga ky trajtim doganor (dhe kostot që shoqërojnë produktet), eksportet shqiptare, nga rreth 10 milionë euro të realizuara para dy-tre vitesh, aktualisht janë vetëm rreth 1,5-2 milionë Euro.
- Industria e miellit që ka një investim në total prej afër 150 milionë euro në vend dhe përsëri nuk mund është dot konkurruese në Kosovë. Nderkohe bizneset shqiptare të industrisë ushqimore, ankohen për import të produkteve kosovare me parametra nën standartet e lejuara nga shteti Shqiptar për mallra të caktuara. Përmendim rastin e miellit me destinacion prodhim buke, i cili importohet në Shqipëri nga Kosova me nivel të ulët proteine, nën standartin e kërkuar prej 12.5%.
- Nuk ka standarde të unifikuara mes të dy vendeve dhe as të njehsuara me ato të BE-së Kërkohe të unifikohet certifikata e lëvizjes EURO 1 (Shënim: Kosova nuk është pjesë e

marrëveshjeve të kumulimit diagonal, PEM, ndërsa vështirësia qëndron në përfitimin e origjinës së mallrave dhe shërbimeve.

- Në fushën e ofrimit të shërbimit shëndetësor privat, në Kosovë, kompanitë shqiptare kanë investuar disa dhjetra milionë euro. Probleme identifikohen në eksportimin e produkteve shëndetësore, të cilat duhet të rregjistrohen në doganë me një procedurë të rënduar dhe të papërbalueshme, ndërkohë që nga Serbia importohen pa doganë.
- Në fushën e tregut të sigurimeve, kompanitë shqiptare kanë investuar rreth 15 milionë Euro në Kosovë. Ka diversifikim në trajtimin fiskal të kompanive shqiptare me ato kosovare. Një taksë 7 % mbi xhiron. Policat e sigurimit të automjeteve shqiptare nuk janë të vlefshme për të dy shtetet. 7 kompani kosovare nuk paguajnë dëmet për policat e sigurimit, të lëshuar në Shqipëri. E njëjtë është situata edhe në Shqipëri. Propozohet që policat e sigurimit të jenë të vlefshme për të dy shtetet, pavarësisht kush i lëshon ato.
- Në fushën e materialeve të ndërtimit dhe të prodhimit të çimentos problemet kryesore kanë të bëjnë me tarifën në transport (referencat), që janë 400 Euro +TVSH. Kësaj kosto i shtohen edhe kostot e agjencive doganore (2x15 Euro). Çdo ditë në Kosovë vetëm nga dy fabrika shqiptare (janë gjithsej 13 të tilla me një xhiro të deklaruar 70-80 milionë euro)) kalojnë jo më pak se 50-80 kamionë. Kamionët shqiptarë paguajnë taksë për peshën për kamion, nuk lejohet kamion mbi 40 Ton, ndërkohë që standardi evropian e njeh këtë taksë si peshë/aks. Në fushën e materialeve të ndërtimit dhe çimentos, më shumë se 50 % e përbëjnë eksportet nga Shqipëria. Qeveria e Kosovës dhe dogana e këtij shteti aplikon sistemin e tranzitit në terminale, që ka një kosto të konsiderueshme për këtë sektor. Importet nga Serbia nuk e përfitojnë këtë procedurë. (tregu i çimentos në Kosovë, në 50 % të tij i përket Serbisë).
- Sipërmarrjet kërkojnë unifikimin e dokumentacionit të import-eksportit me Kosovën. Të gjitha veprimet doganore janë njësoj si të eksportosh në Greqi ose në Serbi. Pra nuk vërehen lehtësitë e premtuara dhe të nënshkruara në marrëveshje dypalëshe. Vonesat janë të pa justifikueshme dhe, për fat të keq dhe kostot janë të larta gjë që pengon marrëdhëniet ekonomike midis shqiptarëve andej dhe këtej kufirit.
- Tarifa të larta dhe kohë e gjatë për kryerjen e procesit të zhdoganimit. Diferenca në tarifën e terminaleve dhe shërbimeve janë një pengesë serioze në tregtinë midis dy vendeve.
- Mos publikimi i cmimeve të referencës në faqjen zyrtare të Doganave të Kosovës.
- Standardet - Detyrimi për kryerjen e analizave të produktit nga laboratorë të akredituar në vendin pritës, Kosovë ose të tjerë laboratorë të akredituar në vende të tjera jashtë Shqipërisë, ndonëse ISUV është akredituar për një seri analizash, të cilat megjithatë nuk njihen nga autoritetet doganore të Kosovës. Gjithashtu analizat e produktit nuk bëhet mbi bazën e një analize risku të deklaruar më parë, por për çdo ngarkesë.
- Harmonizimi dhe implementimi i drejt i procedurës së deklarimit dhe përlllogaritjes së shpenzimeve të transportit në bazën doganore, përfshin kushtet e dërgesës sipas paritetit, që nënkupton pjesëmarrjen apo jo të shpenzimeve të dërgimit (transportit, sigurimit, ngarkim-shkarkimit, huazimit, ndërmjetësimit dhe të ngjashme) në vlerën doganore të mallrave dhe realizohet sipas legjislacionit doganor të Republikës së Kosovës.